

omni actu vitali sufficiens applicatio objecti necessarii ad actum, simpliciter et in omni genere causæ antecedit talem actum, nec fieri potest ut ipsa objecti applicatio effective proveniat ab actu ad quem ordinatur; sed iudicium rationis requiritur ad actum voluntatis ut applicans objectum. » Ergo...

FINIS PSYCHOLOGIÆ.

THEOLOGIA NATURALIS.

308. — *Theologia*, ex ipsa nominis etymologia, significat de Deo rationem sive sermonem. Sed inter ea quæ Deo, *etiam ut unus est*, attribuantur, multa duplici Theologia cognosci possunt, naturali scilicet et supernaturali: *naturali* quidem, quatenus ex effectibus hæc cognoscuntur; *supernaturali*, quando hæc cognitio sive per visionem beatificam sive per divinam revelationem obtinetur.

Quamobrem ratione *medii seu luminis*, triplex distingui potest Theologia, nempe *visionis, revelationis et ratiocinationis*. Triplex enim est lumen quo Deus hominibus innoscit: lumen gloriæ, lumen fidei et lumen rationis naturalis. In hac tractatione agitur solummodo de Theologia ratiocinationis, nempe de Deo, quatenus lumine rationis naturalis et *per ea quæ facta sunt*, nobis patescit. Qua de causa, hæc nuncupatur *Theologia naturalis*.

Naturalis igitur Theologia a supernaturali differt, non primariò et totaliter quoad objectum *materiale*, sed quoad objectum *formale*. Formalis enim ratio *sub qua* theologiæ supernaturalis in *revelatione* sita est, dum ratio formalis theologiæ naturalis est *naturale lumen rationis*, quo veritates ad Deum spectantes nobis per creata visibiles redduntur.

309. — Ad nostrum institutum accedentes, præsentem tractationem ratione tali distribuemus: 1° Queremus quomodo Deus generi humano sese *naturaliter* cognoscendum manifestaverit, ita ut ex hac manifestatione possimus *Deum existentem* ratione intelligere et demonstrare. Hæc disquisitio veluti transitum exhibet inter Psychologiam et Theologiam. 2° Cognita et demonstrata Dei existentia, queremus *quid sit Deus*; licet enim Dei essentia a nobis neque comprehendi neque ut *in se* est intelligi possit, non

est tamen rationi humanæ plane incognita; itaque de divina essentia quatenus ab intellectu humano intelligi potest, in secundo capite dicemus. Denique 3° de proprietatibus quæ naturam Dei consequuntur, seu de *attributis* eloquemur. Primum igitur caput erit de existentia, secundum, de essentia, et tertium, de attributis.

CAPUT I.

DE DEI EXISTENTIA.

310. — In hoc capite, duo sunt inquirenda, scilicet 1° quomodo Dei existentia naturaliter nobis innotescat, seu quomodo Deus generi humano sese manifestatione naturali palam fecerit, et deinde 2° quibus argumentis Dei existentia adstrui possit. Itaque primus articulus erit de nostra Dei cognitione, secundus, de rationibus quæ Dei existentiam demonstrant.

ARTICULUS I.

Quomodo Deus a nobis cognoscatur?

311. — Divina existentia nobis potest certò naturaliter innotescere (1).

Multi theologi et philosophi Dei existentiam ingenio singulis lumine intelligentiæ constare posse, rati sunt: sed, dum id strictius explicant, in diversas abeunt sententias:

1° Ontologi opinantur Deum assidue nostræ intuitioni observari, ac consequenter esse objectum cognitionis intuitivæ. Hanc periculosam sententiam, quæ mediâtâ sed reapse a concilio Vaticano (1) repudiatur, in Psychologia jam confutavimus, (II, 293, 294).

2° Alii, Cartesiani præsertim, existentiam Dei ideam quam innata cognosci autumant: quod experientia plane reluctatur; experientia enim constat ideas, quæ dicuntur

(1) Conc. Vatic. Const. de fide cath. cap. 2

(2) Loc. cit.

innatæ (1), non nisi post plures alias cognitiones in humana mente versari. Hæc assertio, alias gratuita, evanescoet ex dicendis de vera ratione cognoscendi Deum.

3° Sunt etiam qui docent Dei existentiam esse veritatem per se notam, ac propterea *sine processu discursivo* a nobis cognitam. Verùm, ut recte animadvertit S. Thomas, quædam veritas potest esse nota per se *secundùm se*, licet *quoad nos* dici nequeat nota per se.

Hæc propositio: *Deus est*, est nota per se, quatenus solam terminorum intelligentiam inquit: predicatum enim ad essentiam subjecti pertinet; sed per se *nobis* non innotescit ejusmodi propositio, quandiu ignoramus quid sit Deus; hæc enim cognitio prærequiritur ut in hac propositione terminorum identitatem deprehendere valeamus. Hæc ergo sententia patenti fulcitur æquivocatione inter *objectivam* propositionis evidentiam et ejusdem evidentiam *apprehensionem*.

4° Denique sunt Theologi, qui a falsis opinionibus hucusque recensitis recedentes, docent cognitionem existentia Dei obtineri *per simplicem intelligentiam* quatenus, nullo docente, et absque laboriosa inquisitione ac *formali* discursu hæc veritas cuicunque in mentem veniret. Hæc itaque cognitio diceretur innata aut naturaliter indita, aut quam natura ipsa suggerit, non secus ac prima principia (II, 273), quorum cognitio propria *est intellectûs*.

Hæc sententia dictis Patrum consonare videtur. V. g.: S. Joannes Damascenus ait: *Notitia Dei omnibus a natura*

(1) Cartesiani partiuntur ideas in *innatas, adventitias et factitias*: 1° Innata ea est quæ ab ipso auctore nature nobis est impressa; est ergo idea nature rationali concreta, ac proinde opponitur adventitias, 2° idea adventitia est ea quæ vi ac facultate propria eundem: in vera sententia omnes ideas sunt adventitias, ut antea probavimus. 3° Idea factitia est ea quam mens componit ex multis præcedentibus notionibus: v. g. mulier desinens in piscem.

Dum SS. Patres notionem Dei primitivam *nature intuitam* apprehant non loquuntur de idea aliqua innata, in sensu Cartesianorum, ut volunt, Thomassinus et alii: opponunt enim cognitionem hanc naturaliter institam, seu obviam et sponte se ingentem, exaltiori notioni.

Quapropter systematis idearum innatarum fundamentum, quod ex hæc idea Dei eruitur, nullam prorsus firmitatem habet.

est insita; neque id aliquis ratione utens ignorare potest. Quamobrem dari nequit invincibilis ignorantia Dei (1).

Verum doctrina hæc, etsi vera, declaratione tamen indiget. Si enim per *naturalem intelligentiam* significaretur solus intellectus, quatenus a ratione distinguitur (II, 189, 193), id esset minus vere dictum; si autem vox illa *simplex intelligentia* facultatem cognoscendi significat quatenus absque studio et *formali* discursu et ante scientificam reflexamque demonstrationem, veritatem detegit, id verissimum est. Cognitio enim hæc non opponitur ei que obtinetur cum medio, sed duntaxat excelsiori et scientificæ. In hoc sensu accipi debent verba Patrum, ut ex contextibus luculenter patet.

312. — THESIS I. *Dei existentia ab homine cognoscitur per considerationem rationis ex obvia rerum mundanarum discursu (2).*

Nota. Hic de natura operationis qua Deum existentem cognoscimus agitur, quominus inquiramus utrum rationium illud sit longius petitum ac reflexum, an sponte sua et sine labore fiat.

Probat. Naturalis nostra cognitio a sensu principium sumit (II, 256) : hæc major est dogma apud omnes scholasticos et theologos, imò et apud Patres vulgatissimum (3), *speciatim cum de Deo agitur.* Atqui sensus res sensibiles tantum, seu effectus virtutis Dei detegere valent; spectabile enim hoc universum continet naturalem Dei manifestationem, sufficientem ut homo possit et debeat Deum cognoscere (4). Ergo nonnisi per motum discursivum ab effectibus ad causam, Deum existentem cognoscere possumus.

(1) S. Paulus, *ad Rom.* 1, 20. Vide Contensonium, *Theol. mentis et cordis* I, 4, dis. 2, c. 1, sp. 2; Gotti, *Theol.*; tract. 11, n. 1, etc.

(2) Conc. Vatic. I, c.

(3) Dionys., *de Div. nom.*, c. 1, § 4 et de *Col. Hier.*, c. 1, § 3; Clem. Alex., *Siro. II; Tert. De anima*, c. xviii; Origen., *Cont. Gens.* 1, VII, n. 37; Alban. *Cont. Gens.*, p. 49 (*Col. Parisiens.*); Greg. Naz., *Orat.* 34, n. 29-32; Bas., *ado. Eun.* 1, 1; hóm. in illud: *Attende tibi ipsi; Aug. de Gen. ad litt.* I, IV, c. xxxii, n. 29; *Enar. in Ps. lxxiii*, 2-25, et alibi, etc., etc.

(4) Epit. ad Rom., 1, 46 seq.; II 10-16; Sap. xlii, 4-9.

Hic igitur discursus consistit in eo quod ratio naturalis mundum visibilem cognoscat ut opus Dei aut admirationem seu manifestationem virtutis divine.

Qui hanc conclusionem admittere detrectaret, majorem argumenti inficiaretur, et exinde autemaret aut mentem humanam posse Deum, qui in sua natura nobis invisibilis est prorsus, *intuitivo* cognoscere, quod, salva fide, vix sustineri potest (II, 294), aut cognitionem Dei esse nobis supernaturaliter vel naturaliter sive infusam sive revelatam, quod est affirmatio prorsus gratuita, que in fucata impossibilitate Deum aliter cognoscendi unice fundatur.

313. — THESIS II. *Hæc cognitio per discursum omnium fere ratiocinationum facillimum obtinetur.*

Probat. Ratiocinium cujus premissa una constat judicio immediato minime scientifico, altera verò facto omnibus obvio, est facillimum. Atqui discursus quo Dei existentiam cognoscimus, est ratiocinium mixtum confiatum 1° ex principio causalitatis: *omnis effectus habet causam*, seu aliis verbis, *nihil fit sine agente*, atque 2° cognitione contingentiæ seu effectiois mundi: exquirat nimirum, tanquam elementum experimentale, ut sensibus obversetur quoad in retus mundanis mutationes, quas intellectus contuetur. Ergo hic discursus, quatenus principium quoddam analyticum *immediatum* omnibus pervium, et iudicium empiricum fere *omnium planius* duntaxat exquirat, dici debet facillimum aut primordialis.

314. — *Corollarium.* Inde consequitur cognitionem existentis supreme cause dici posse 1° *natura ipsa insitam et congenitam*, quum pendeat a quodam principio cujus habitus in nobis est innatus sensu explicato (II, 273); 2° *a primordio*, siquidem obtinetur per simplicissimum mentis discursum, ac per considerationem objectorum omnibus obviam. Præterea 3° liquet etiam hæc cognitionem communem esse omnibus qui ratione utuntur, et exinde præcedere quamlibet scientificam reflexamque demonstrationem; est enim veluti primus ac spontaneus *ratiouis* motus a cognito ad incognitum.

315. — *Scholium.* Hic discursus naturalis, spontaneus, potest analysi subjici: exinde *formalis* seu *scientificus*

evadit. Dum enim mens objectivam manifestationem virtutis Dei ex una parte rimatur, et principii causalitatis intrinsicam evidentiam ex altera formaliter comperit, ad scientificam demonstrationem assurgit, de qua in articulo sequenti.

ARTICULUS II.

De demonstratione scientifica existentie Dei.

316. — Ex dictis constat Dei existentiam ex illius operibus per discursum et lumen rationis naturalis ita certò et apertè innotescere, ut meritò SS. Patres hanc veritatem evidentem appellaverint.

Discursus quo Deum existentem detegimus, fit scientifica demonstratio, dum analysi subjicitur, et ex spontaneo et informi, fit reflexus ac formalis; demonstrare enim est ostendere iudicium esse sicut effertur. Hæc demonstratio est ita evidens ut ei dissentire non valeat intellectus: inde David (Ps. 13) atheum appellat insipientem: *Dicit insipiens in corde suo: Non est Deus.* Necessaria enim connexio dependentie inter existentiam entis contingentis et existentiam entis necessarii ita est obvìa, ut aliquem ratione utentem vix latere queat.

Sed quomodo hæc Dei existentia scientificè demonstrari possit? Id in præsens inquirendum est.

Demonstratio *apodictica* est vel a priori vel a posteriori (133), prout *medium* demonstrationis est causa conclusionis in essendo simul et cognoscendo vel in cognoscendo tantum.

Nonnulli theologi minime spernendi huic divisioni demonstrationis apodicticæ membrum adiciunt, argumentationem scilicet a *simultaneo*. Per argumentum a simultaneo intelligunt hanc probationem cuius medium non est causa proprie dicta, sed *ratio sufficiens*; ideo hæc ratio demonstrandi esset partim a priori, partim a posteriori.

S I. De quibusdam imparibus probationibus.

317. — THESIS. *Dei existentia demonstrari nequit a priori, neque etiam apodictice a simultaneo.*

Nota I. Prima pars pro inconcussa et explorata prorsus haberi debet.

Nota II. S. Anselmus (1), quem postea secuti sunt Cartesiani et Ontologi, ex conceptu entis perfectissimi existentiam Dei sic derivavit: Est in me idea entis perfectissimi; atqui ens perfectissimus non potest concipi non existens; aliis verbis: in conceptu entis perfectissimi includitur, ut nota essentialis, ipsa existentie notio. Ergo ens illud existit. En forma simpliciori argumenti a simultaneo, cui vim denegat S. Thomas (2) una cum plerisque theologis. Sententiam S. Anselmi, qui ut legitimum, affert argumentum a simultaneo, minus firmam ducimus.

Probatur quoad *argumentum a priori*. 1º Demonstratio a priori exordiri debet a prioribus in ordine ontologico (133), quæ sint causa ob quam *rationatum* est. Atqui existentia Dei nullam habet causam. Ergo...

Præterea 2º demonstratio a priori nititur aliqua propositione *objectiva* nobis per se nota, quæ vim habeat manifestandi unionem attributi et subjecti conclusionis (propositio objectiva est ipsa realis terminorum unio a parte rei, nimirum unio realis predicati et subjecti). Atqui in Deo nullam talem habemus propositionem, quæ notificet unionem existentie et essentialis, et sit nobis per se nota. Ergo nulla confici potest argumentatio a priori circa Dei existentiam.

Probatur quoad *argumentum a simultaneo*. Argumentum a simultaneo, quod exordium ducit ab idea seu possibilitate entis perfectissimi, in sola analysi hujus ideæ necessario consistit, secus aliquid a priori supponeret præter meram entis summè perfecti ideam. Atqui analysi alienius ideæ, utcumque protracta, non potest pervenire nisi ad *notionem abstractam*, secus analysi (resolvendo subjectum) in ipso inveniret quod minimè gentium includit.

(1) *Monol.*; contra Gaunil., et *Prolog.* C. 2 et 3.

(2) *S. Theol.*, 1 p., q. 2, a. 1, et *Cont. Gent.*, l. 1, c. 11.

Ergo analysis ideæ entis perfectissimi nonnisi notionem abstractam existentieæ suppeditare potest.

Ad *majoris* plenioris intelligentiam notandum est exordium illud esse vel ipsam ideam seu possibilitatem, vel ipsam rem ideæ representatam, aut si vis, ideam quantum est ipsis rei apprehensio. Porro, si poneretur quod sit *in re* aliquid quo majus cogitari non potest (1), jam argumentum evaderet pura principii petitio : ex presupposita enim Dei existentia, crueretur eadem existentia. Si *primum*, jam analysi subiectum ipsa possibilitas et nihil aliud. At reapse hæc ideæ distinctissima entis summæ perfecti supponit multas notiones *theologicas* : et ideo ipsa hypothesis vix fingi potest. Sed

Minor evolvitur. Analysi instituta ideæ entis perfectissimi videmus in hæc ideæ existentiam contineri ; sed existentia hæc in ipso ordine ideali necessariè clauditur, siquidem est nota quæ distrahitur a *mero* conceptu, qui, *juxta hypothesisim*, objectivam ipsis rei conceptæ realitatem per se non importat.

Enimverò existentia dupliciter considerari potest, nimirum 1° ut *ideale* complementum alicujus essentieæ ; ita possumus intelligere quid sit existere, quomodo distinguatur essentia ab existentia (288), sive in ordine reali et physico, sive in ordine ideali tantum ; possumus cogitare alios mundos existentes, etc. ; 2° concipi potest ut *realis* atque acta extra mentem.

Itaque concludimus existentiam hanc, ope argumenti a simultaneo detectam, esse existentiam idealem, utpote *inclusam* in *mera ideæ* entis perfectissimi.

318. — *Sententia opposita fundamenta excutuntur.*

I. Tota vis argumenti adversariorum inde dimanare videtur, quod hæc distinctio inter existentiam realem et existentiam idealem hic introduci non posset, quia existentia quocumque modo inspecta in ente summæ perfectio est de ratione essentieæ : ergo etiam actu est extra mentem.

Verùm id tegit confusionem : fatemur enim negationem hujus propositionis, *ens summæ perfectum actu*

(1) S. Th., 1 p., q. 2, a. 1 ad 2.

existit, contradictionem quamdam involvere et scientificæ analysi ejusdem propositionis manifestari posse identitatem attributi et subiecti ; sed tunc assumptum est propositio quædam *objectiva*, quæ subiectum reale supponit, ac proinde subaudit præviæ subiecti tanquam existentis cognitionem, dum argumentum a simultaneo exorditur a *mero conceptu entis*, et nihil subaudire potest in ordine objectivo : quo casu illatio esset : *ens, quod cogitur ut summæ perfectum, cogitari etiam debet ut existens* ; ideoque prædicatum est existentia ut cogitata, seu idealis.

Equivocatio enim in eo est quod antecedens ratiocinii constare deberet *mero conceptu formali*, qui proinde realem existentiam sui objecti a priori non supponeret, dum reapse est conceptus objectivus, seu ipsa realitas conceptu expressa.

II. Sed, inquit, transitus ab ordine formali conceptuum, ad ordinem objectivarum realitatum fit vi ipsis argumenti, siquidem agitur de ente summæ perfectio, quod proinde omnes perfectiones non modò habere debet, sed etiam in summo gradu ; atqui existentia in ordine reali et physico est plus quiddam quam existentia in solo ordine ideali. Hanc ob causam institutum ratiocinium conclusionem dare debet quæ ordinem idealem prætergrediatur et ad realem se extendat.

Verùm ratio hæc etiam fundatur in aliqua mutatione primordialis hypothesis atque in falso conceptu. Etenim 1° subiectum analysis est ens mere ideale, quantum præcincit a quolibet termino objectivo (II, 317) ; inde hypothesis de collatione ordinis realis et idealis est extrinseca respectu antecedentis assumpti ; includit enim elementum experimentale ; argumentum igitur evadit petitio principii.

2° Perperam permisceet ordinem idealem cum ordine reali ad conflandum quoddam totum, quod majus est qualibet parte. *Summa* hæc ordinis idealis et ordinis realis a falso utriusque conceptu orditur. Perfectio enim nihil aliud importat nisi entis complementum : perficere idem sonat atque *ex integro facere* (432). Ergo perfectio entis idealis est hoc complementum quo ens illud fit integrum quod-

dam; sed ens ideale perfectò perfici nequit per quasdam realitates physicas. V. g. Trianguli conceptus non perficitur, seu trianguli perfectio non accrescit per adjectionem trianguli ligno aut metallo confati. Item non est plus artis in mente Raphaelis simul et in pictura Transfigurationis quam in sola pictura aut in sola mente; universim, ectypus non accrescit perfectioni typi.

Itaque præstantia, de qua agobatur, esset præstantia *essentiæ idealis super essentiã idealem*, minime autem *præstantia entis super nihilum*.

Generatim igitur concludunt Doctoris angelici sectatores illud celeberrimum argumentum fundari in quadam confusione ordinis idealis cum ordine reali. Hæc idea, quæ est antecedens argumenti, sumi deberet a priori pro vera et certa entis realis intuitione, ideoque illud antecedens jam subaudiret illationem.

319. — *Corol.* In nostra sententia, vera firmaque demonstratio existentie Dei semper exquirat elementum experimentale, seu ad ordinem realem pertinens, nempe constat ratiocinio mixto (195).

320. — *Scholium.* Adnotandum est tamen multos theologos, præter S. Anselmum, illi argumento vim tribuere: ita scoliste generatim; quamobrem hæc proluxa nostra disputatio fit præsertim quia illud argumentum ab ontologicis avide arreptum fuit ad immediatam Dei visionem sustinendam, licet nulla inter hoc systema et argumentum, seu potius mentem sancti Anselmi et aliorum theologorum, sit connexio. S. Doctor alibi aperte docet hæc ideam in nobis enasci ex consideratione creaturarum (1).

§ II. De vera ratione probandi Deum existere.

321. — Prætermisiss igitur rationibus quæ minime aut saltem incomplete Dei existentiam probant, ad eas devenimus quibus certò persuaderi possit divina existentia: aliæ earum ex principiis metaphysicis, nempe ex ipsa natura rerum creaturarum, nonnullæ ex physicis, seu ex mirifico mundi adspectabilis ordine, aliæ ex moralibus, hoc est, ex humani generis consensu, solitò depromuntur.

(1) Vide d'Aguirre, in *Monol.*, sex priores disp.

Hinc triplici argumentorum genere contra atheos utemur. Rationes, quæ efficaciores apparent, eligemus.

322. — *Argumentum metaphysicum.* THESIS. *Mundi contingentia indubitanter Dei existentiam probat.*

Nota. Multa sunt argumenta metaphysica plenè elucidantia: uti v. g., quæ desumuntur tum ex necessitate 1^æ cause efficientis, tum ex necessitate unius tantum finis ultimi, — summi veri, — boni, etc.

Prob. Ipsamet experientia invictissime constat dari entia contingentia, ac consequenter effecta seu producta; imò mundus ipse est contingens et productus. Atqui ens contingens et productum arguit ens necessarium et improductum, seu Deum. Ergo Deus existit.

Major suadetur: Liquet res plurimas in dies produci et inferre, qualia sunt præsertim vivencia: « Omnia, ait Lactantius (l. 2, c. 11), tribus temporibus constare necesse est, præterito, præsentis et futuro; præteriti est origo, præsentis substantia, futuri dissolutio. » Dantur itaque entia contingentia et producta.

At non modò constat plura dari entia contingentia et effecta; mundus enim ipse est plane contingens et productus (II, 4, 20).

Minor probatur: 1° Omne ens productum, ab alio productum est; porro hæc causa est vel improducta vel producta; si primò, existat Deus seu causa quæ necessitate sua nature existat. Si est producta, producitur ab alio, quod nisi sit ens improductum, seu Deus, ab alio produceretur; hoc aliud causam sui denotò postulare, nisi esset ens improductum.

Ergo, nisi admittamus seriè infinitam contingentium productorum, quisque fateri debet Deum existere. Porro series actu infinita repugnat (447), sive simultanea sit, sive successiva; nam utrobique sunt eadem absurda, quibus etiam athei nonnulla specialia addunt: v. g. Series antea facta jam esset infinita, cui posterior novum numerum infinitum adderet, ita haberemus:

$$\text{Infinitum seu } \infty = \infty + \infty$$

Præterea numerus infinitus generationum animantium

quæ, v. g., bis vel ter in anno producut, necessario æquaret numerum generationum hominum, et sic vera esset sequens adequatio :

$$n \times 1 = n \times 40 \text{ vel } 60, \text{ etc.}$$

2^a *Altera probatio minoris.* Ens contingens ab alio ad existendum determinari debet; ens enim quod ex se determinatur ad existendum est necessarium. Porro hoc aliud, a quo determinatur, si est contingens, in se non habet rationem sufficientem suæ existentie. Itaque nisi absurdè fateamur dari aliquam entium contingentium seriem, cuius ratio sufficiens semper inquireretur et nunquam inveniri posset, existit ens necessarium.

323. — *Scholium.* Cùm Deus sit ens improductum, dicitur *ens a se*, non *effectivè*, ut per se patet, sed *negativè*, quatenus scilicet non habet ab alio ut sit.

324. — *Argumentum physicum.* THESIS. *Ex admirabili mundi ordine evidenter demonstratur Dei existentia.*

Nota. Argumentum physicum a metaphysico differt quatenus istud a mundi imperfectione concludit ad existentiam summæ perfectionis, dum illud ex mundi perfectione concludit esse summæ perfectum. Metaphysicum ex principiis metaphysicis oritur, seu ex existentia contingentium et producta, nempe a materia mundi in genere; alterum ex physicis constitutivis, seu ex physica structura, nempe ex ipsa forma mundi.

Prob. Ordo admirabilis ac constans in mundo relict; ad evidentiã hujus propositionis capescendam sufficit ut oculis sive mundum ipsum, sive rem quamcumque, v. g., hominem, aut, si vis, minimam bestiolam, perlustremus. Atqui hic ordo invictè declarat existentiam ordinatoris sapientissimi, a mundo plane diversi, utpotè mundum ipsum ordinantis. Ergo Deus existit.

Minor vix probatione indiget : est enim mera applicatio principii causalitatis : *omnis effectus habet causam.* Cùm ipse effectus sapientissima refulgeat dispositione, quæ, licet neminem lateat, a doctissimorum tamen intelligentia nominis ex minima parte percipi potest, liquet officium

summa sapientia ornari debere. Itaque causa hæc est suprema quedam intelligentia a rebus omnibus mundanis, quæ ab ipsa procedunt, plane diversa et infinite distans. Unde dixit S. Gregorius Nyssenus (contra Eun.) : *Oculi, dum hunc mundum speculantur, ... statim intellectus prospicit Deum existentem, sicut ex auditu citharæ, mens ad citharædum currit.* Creaturæ a Trismegisto dicuntur : *Divinitatis radii.*

325. — *Corol.* Cùm in magna hæc stupenda innumerarum rerum, quæ mundum tam late patentem constituunt, varietate, singula quæque in propriis fines spectent, necnon omnia ad communem quendam finem constanter conspiciunt, patet causam esse *unicam et summè potentem.*

326. — *Argumentum morale.* THESIS. *Ex unanimi constantique generis humani consensu in agnoscenda supreni numinis existentia, legitime inferitur Deum existere.*

Prob. Consensus communis et constans totius humani generis nequit esse fallax; atqui in divinitate agnoscenda consentit genus humanum. Ergo existit Deus.

Atque nequit in discrimen revocari; agitur enim de quodam iudicio pratico universali, constanti, cui nulla assignari potest particularis causa (212, 213), imò cuius obiectum ab omnibus ratione utentibus est cognitum facile (II, 313).

Minor factum continet quod testimoniis probatur. Porro historici, viatores, scripta, templa, aræ, statuæ, numismata et linguæ, in quibus vocabula semper sunt quæ divinitatem significant, etc., testes sunt ex quibus colligere licet omnibus insitam esse de Deo opinionem. Hæc persuasio viget et viget non modò apud indoctos et rudes, sed etiam apud viros in omnibus scientiis præstantissimos.

Hæc ceteroquin consensio, cui nullum factum indubitum, exploratum, opponi potest, ortum ducere non potuit sive ex educationis præiudiciis, siquidem est universalis et constans, sive ex legislatorum fraude nam hæc Dei notio viget etiam apud sylvestres populos, qui nullam legem habuerunt, sive tandem a sacerdotum industria;

sacerdotii enim existentia jam supponit cultum Dei per-
vulgatum.

Ergo Dei existentia, vi solius consensus communis, jam
ut veritas certissima haberi deberet.

327. — *Scholium.* Athei (à θεος) seu homines qui Deum
esse aut ignorant aut negant, dividi possunt in *negativos*
et *positivos*, prout absoluta Dei ignoratione tenentur, vel
Deum audacter negant. *Practici* athei etiam aliquandò
dicuntur hi homines qui Deum nec inficiantur nec igno-
rant, sed se gerunt sicuti Deus non esset.

Jam vero 1° minimè dubium est quin dari possint athei
practici, cum atheismus ille sedem habeat in prava volun-
tate.

Verùm 2° esse nequeunt athei negativi. Adeo enim fa-
cilis est et naturalis ad Deum transitus, ut homines ratione
utentes nequeant ignorantia ad longum tempus perducta
moraliterque invincibili detineri. Id enim constat ex eo
quod illis sit mediorem copia tum subjectivorum, tum
objectivorum, quibus ad hanc notitiam vehementer impel-
luntur (II, 313, 314).

3° Quoad atheos positivos, dantur profecto qui ore tenus
Deum negant, sed ambigi potest an sint qui ex animo sen-
tiant Deum non esse. Prava voluntas potest, saltem aliquo
momento, ita intellectum obsecare atque veritatis evi-
dentiam obruere (252), ut dicere possit *insipiens in corde*
suo: Non est Deus (Ps. xiii). « Nihilominus effici nequit
ut hujusmodi homines ab aliquo veritatis radio non tan-
gantur vel inviti, et Dei existentiam repentinò quodam
animi motu in quibusdam saltem casibus non suspicien-
tur (1). »

Manifestatio enim Dei existentis est *extensivè* univer-
salis, et *intensivè* satis evidens, ut ab omnibus ratione
utentibus perscipi possit.

CAPUT II.

QUID SIT DEUS?

328. — Deum esse, hactenus vidimus et probavimus;
nunc quid *Deus sit*, videndum est, quantum id fieri potest;

[1] Liberatore, *Inst. theol. nat.*, c. 1. a. 3.

obstat enim quominus assequi valeamus quid propriè sit
Deus, tum magnitudo divina, tum modus ipse quo Deum
cognoscimus: magnitudo divina infinite transgreditur
captum humanum; noster cognoscendi modus in eo sistit
ut ab effectibus, seu a rebus creatis, assurgamus ad Deum
cognoscendum (II, 311).

Distinguere igitur oportet inter cognitionem *an Deus*
sit et cognitionem *quid sit*. Circa hanc secundam, de qua
in præsentì agitur, queremus 1° quomodo mens humana
deveniat ad cognoscendum quid sit Deus, 2° quid sit Deus,
3° quid constituat Dei essentiam.

ARTICULUS I.

De modo cognoscendi naturam divinam.

329. — Triplex dari potest cognitio divina: essentie,
nimirum 1° *comprehensiva* (24, 50): Deus solus hoc modo
suam essentiam cognoscere potest, ut postea probabimus.
2° Cognitio propria essentie Dei ut in se est (*proprium*
hic opponitur *analogico*): hæc itaque cognitio, quæ non
obtinetur per analogias aut adumbrationes externarum
Dei manifestationum, atque est visio propriè dicta *faciè*
ad facièm, solis beatis competit. 3° Denique cognitio pro-
pria, quæ in efformatione consistit alicujus ideæ, qua Deum
ab omnibus quæ sunt vel esse possunt, distinguimus. De hac
cognitione, quæ est propria hominis vioris, agendum
est. Itaque in hac vita Deum non in propria sua natura
immediate videmus, sed eum per creaturas, tanquam per
modium, quadamtenus intelligere possumus. Jam verò
sicuti existentia creaturarum sive in genere sive in sin-
gulis individuis spectata luculenter declarat Deum esse
(II, 311), ita perfectiones earundem creaturarum osten-
dunt quadamtenus quid sit Deus: opus enim non modò
artificis existentiam arguit, sed etiam hujus operis per-
fectiones valent ad manifestandas artificis proprietates.
Ex trito effato: *Nemo dat quod non habet*, patet artificem
semper et excellentiori modo perfectiones sui operis habere.
Hinc cum Deus ad res creatas se habeat ut earum princi-
pium, eis longe supremèvens, fit 1° ut omnes creaturarum

perfectiones aliquo modo contineat, 2° ut modus quo eas continet sit supereminens.

330. — His de causis liquet nostram cognitionem, *quid sit Deus*, resolvi in triplicem rationem: 1° Obtineri potest per *affirmationes* perfectionum quarum ideam ex effectibus divina virtutis efformamus: effectus enim est quedam similitudo causæ; 2° per *negationes* imperfectionum quas in creaturis deprehendimus: effectus certò deficit a perfectione causæ; 3° per quamdam conjunctionem utriusque modi, qua efformamus conceptus qui appellari solent *secundum eminentiam*, sive per excessum; cognitio enim per *affirmationes* declarat perfectiones Deo convenire, sed de modo silet; quamobrem cognitio per *eminentiam* declarat has perfectiones creaturarum Deo non convenire juxta modum quo sunt in creaturis, sed modo longe altiori.

I. *Afirmantes* illi conceptus in se veluti implicitas habent notiones *negantes*, et eas que dicuntur per *excessum*. Cum, v. g., dicimus: Deus est justus, justitia de Deo simpliciter affirmatur; sed justitia non est in Deo quoad modum imperfectum quo in creaturis reperitur, atque a nobis intelligitur, et inde, præ illo modo sapientia, « potest vere de Deo negari, ut dicatur, Deus non est sapiens. » (1) Sed hæc negatio non importat in Deo deficientiam a sapientia, sed supereminentiam; qua de causa propositio superior huic æquivalat: *Deus est supersapiens*.

Afirmatio igitur *directè* perfectionem Deo tribuit, sed indirectè seu *in obliquo* 1° excludit imperfectionem que est in nostro concipiendi modo, et simul 2° declarat supereminentem esse modum quo omnes perfectiones, quas in creaturis deprehendimus, Deo insunt.

II. Negationes a Deo non excludunt perfectionem, sed quamlibet deficientiam a plenitudine absolutæ realitatis; itaque important remotionem cujuscumque defectus, seu negationem negationis; v. g.: Deus est immensus, infinitus. Sunt ergo efficacissimæ affirmationes, que proinde 1° affirmationem et 2° cognitionem per excessum includunt.

III. Notiones per *excessum*, vi ipsius formæ quam præ se ferunt, simul affirmant et negant; perfectio affirmatur

¹) S. Th., de potent. q. 7, a. 3 ad 2.

et modus quo nos eam concipimus, negatur. Hæc propositio. *Deus est supersapiens*, duo includit: 1° Deus est sapiens, 2° sapientia Dei a se repellit modum quo sapientia a nobis intelligitur et declaratur. Hæc ergo tres cognoscendi rationes, licet distinctæ, sunt tamen conjunctæ.

331. — THESIS I. *Nostra quidditativa Dei cognitio, licet imperfecta, est nihilominus vera.*

Nota. Eunomiani olim contendebant quòd si Deum neque comprehenderemus, nec ut in se est intelligeremus, falsa foret nostra cognitio.

Prob. Veritas et falsitas in judiciis tantum, quibus do subjecto prædicatum affirmamus vel negamus, formaliter inesse potest (155); atqui perfectiones revera sunt in Deo; quæquæ et analogicè concipimus, Deo verò conveniunt sicuti a nobis affirmatur. Ergo nostra cognitio non est falsa.

Minor declarat. 1° In nostris enim judiciis, affirmamus *perfectiones ipsas* esse in Deo: v. g., Deus est justus, sapiens, etc.; potè istæ perfectiones revera sunt in Deo; unde affirmatio est vera, licet idea, quas in hoc judicio conjungimus, imperfectissimè exhibeat objectum. Eminentè non affirmamus has perfectiones Deo convenire modo eo imperfecto quo eas concipimus, immò novimus eas esse in Deo longè eminentius. Ergo tum quoad rem affirmatam, tum quoad modum quo se prodiit affirmatio, judicium nostrum respondet suo objecto, seu est verum.

2° Si nostra judicia *adequatè* declararent *quid sint* in Deo perfectiones a nobis cognita, hæc evidentè falsa essent; quandoquidem talis affirmatio adequatam terminorum cognitionem importaret; at ex analogis et adumbrationibus tantum analogicè concludimus *quod sunt* in Deo, et *quodamtenus* quid sint. Ergo ordo logicus verè, licet imperfectè, respondet ordini ontologico.

332. — THESIS II. *Solæ perfectiones simpliciter simplices possunt prædicari simpliciter de Deo.*

Prob. Afirmatio simplex declarat attributum *formaliter* convenire subjecto; atqui solæ perfectiones simpliciter simplices seu simplices (433), quæ scilicet nullum important defectum, Deo simpliciter et absolutè conveniunt, 30

proinde de ipso absque falsitate affirmari possunt. Ergo patet, nos per affirmationem Deo tribuere perfectiones simplices.

333. — *Cor.* Nomina affirmantia perfectiones simplices, non secus ac ejusmodi perfectiones, formaliter Deo conveniunt. Cum enim de Deo hæc prædicentur absolutè et simpliciter, necesse est ut ipsi conveniant formaliter, secus istæ affirmationes essent falsæ.

334. — *THESIS III. Negationes in recto, sive perfectiones mixtas, sive imperfectionem modi quo concipimus perfectiones simplices, a Deo arcent.*

Prob. Deus, quatenus prima causa et ens simpliciter necessarium, non potest in aliquo deficere; atqui si negationes in recto a Deo non arcerent defectum sive ex perfectionibus mixtis, sive in nostro modo concipiendi perfectiones simplices, jam declararent Deum in aliquo deficere, seu quadam realitate carere. Ergo remanet ut negationes directè a Deo arceant imperfectiones.

Major quæ jam sufficienter constat ex superius dictis, melius patebit ex infra disputandis.

Minor probatur: Negatio, ex suo formali conceptu, est non ens, siquidem est negatio entis; atqui Deus, quatenus ens necessarium, est plenitudo entis. Ergo negatio respectu Dei non potest attingere nisi aliquem defectum, nempe quamdam negationem, ac proinde defectum perfectionum mixtarum, aut imperfectionem modi quo perfectiones simplices cognoscimus.

335. — *Sch.* Verum negationes sunt optimis quidam modus cognoscendi *quid sit Deus*: nam negata imperfectione, seu remoto limite qui perfectionem aliquam afficit, jam indirectè hæc infinitè affirmatur.

Quæ de causa Patres profiterentur Deum facilius et perfectius cognosci per negationem quam per affirmationem: quò enim profundius intelligimus imperfectionem nostræ cognitionis et perfectius cognoscimus imparitatem adumbrationum ad Deum ut in se est manifestandum, eò verius Dei perfectiones intelligimus.

336. — *THESIS IV. Affirmationes per eminentiam in recto de Deo simul affirmant perfectiones simplices, et negant eandem esse in Deo secundum modum quo illas apprehendimus.*

Prob. Notiones per excessum directè declarant perfectiones supereminentes esse in Deo; porro manifestum est id directè importare 1° affirmationem perfectionis, atque 2° negationem imperfectionis illius modi, quo nos easdem perfectiones concipimus. Ergo.

337. — *Cor. I.* Cum tres illæ speciales nostrorum de Dei quidditate conceptuum rationes, licet mutuo habitu sese excipiant, ideoque non sint adequatè distinctæ, directè non eodem modo significant, haberi possunt ut tres modi distincti cognoscendi quid sit Deus.

338. — *Cor. II.* Ex dictis de modo arguitivo quo Deum cognoscimus, deque specialibus rationibus quibus declaramus quid sit Deus, consequitur *notionibus multiplicibus* nobis opus esse, ut quadamtenus quid sit Deus intelligamus.

Sch. Ut per se patet, hoc modo (TH. IV) non possunt affirmari de Deo perfectiones mixtæ, sicuti etiam perfectiones simplices de Deo negari non possent quin ipsi tribuatur aliqua imperfectio.

ARTICULUS II.

De esse Dei.

339. — Ex triplici via quæ ad divinæ Essentiæ cognitionem devenire possumus, patet nos de Deo verius dicere quid non sit, quam quid sit. Tamen nos aliquid de Deo cognoscere jam liquet ex dictis. Ex demonstrationibus quas circa existentiam Dei peregrinis, speciatim elucet Deum esse ens *necessarium imparticipatum, causam primam ac principium ordinis qui in mundo spectabili fulget.* Impossibile enim est ut Deum existentem cognoscamus, quin etiam de eo, cognitione saltem confusa, sciamus quid sit (1).

Nunc vero ad ipsam naturam Dei investigandam venimus.

(1) S. Th. in Boët., *Trin.* q. 2. a. 3.

340. — THESIS I. *Deus non est in aliquo genere, sed est supra omne genus.*

Prob. I. Notio generica petitur a realitate aliqua determinabili et contrahibili: genus enim est id quod commune videtur pluribus speciebus (49), ad quas determinatur et contrahitur per gradus ipsius proprios. Atqui Deus, qui est prima causa et ens a se, seu ens necessarium, nequit illo modo concipi ut determinabilis et contrahibilis quin etiam concipiatur ut in potentia respectu objecti a quo desumitur differentia (1), ac proinde desinat esse *prima causa, ens a se, seu id quod est.* Ergo Deus esse nequit in aliquo genere.

II. Si Deus esset in aliquo genere, illud genus esse non posset nisi *ens vel substantia*, siquidem Deus est ens a se, et principium totius esse. Atqui 1° ens non est genus (2) (368); 2° substantia prædicamentalis (46) concipitur ut variè determinabilis, ac proinde ut incompleta et imperfecta. Præterea conceptus substantiæ unice importat quod aliquid non sit attributum alicujus subjecti, sed id cujus cætera sunt attributa (3), inde non excludit omnem imperfectionem et limitem, et ideo non includit ens a se. Ergo.

341. — THESIS II. *Ratio entis propriissimè Deo competit.*

Prob. Illud propriissimè Deo competit, quod maximè Deum exprimit et demonstrat; res enim quælibet notificatur per id quod habet proprium. Atqui ratio entis maximè Deum exprimit et demonstrat: Deus enim est ens necessarium, seu ens a se; porro ipsa essentia entis a se est *actu esse.* Ergo ratio entis propriissimè Deo competit, qui consequenter dici potest *ipsium esse, totum esse, plenitudo essendi.*

342. — *Schol.* Manifestum est Deum non dici *ipsium esse* ac si esset omnia quæ sunt, ut pessimè volunt Pantheistæ; sed ita appellatur, propterea quòd omnem *pura perfectionis* realitatem complectitur. Deus est ens a se *singulare* in plenitudine perfectionis *intensiva*; hæc pleni-

(1) Cf. S. Th. 1, q. 3, a 5.

(2) Vide S. Th. 1. cit.

(3) S. Th. contra Gentes I. 1. c. 23.

tudo non sane *extensivè* intelligi potest eo sensu quòd quidquid non nihil est, sit esse divinum. Creaturæ coram Deo melius et rectius dicuntur *non esse* quam esse, et analogiè tantum ratio entis dicitur simul de Deo et de creaturis (270, 271).

343. — THESIS III. *Existentia est de essentia Dei.*

Prob. I. Est corollarium superioris thesis: cum esse quod Deo essentialiter et proprie convenit, non sit *esse possibile, sed esse actu*, consequitur existentiam Deo essentialiter competere.

II. Illud est de essentia alicujus rei quod primum in ista concipitur et sine quo hæc res concipi nequit (275). Atqui essentia Dei concipi nequit non existens: nam si ita conciperetur, deberet pariter concipi ut determinabilis ad existendum vel per se, vel per alium; sed neutrum dici potest: non primum, nam quod est merè possibile producere nequit actualem existentiam: *Nemo dat quod non habet.* Non etiam secundum, alioquin Deus non esset prima causa. Ergo.

344. — THESIS IV. *Deus est infinitus.*

Nota 1°. Aliquid potest dici infinitum duobus modis, nempe *intensivè*, id est secundum qualitatem aut gradum perfectionis, vel *extensivè*, nempe secundum numerum partium aut inferiorum quibus se communicare potest. Hic evidenter agitur de infinitate intensivè sumpta.

Nota 2°. Cum infinitas a nonnullis theologis habeatur tanquam formale constitutum et distinctivum essentiaæ divinae, oportet ut in præsentì eloquamur de hac perfectione, antequam scilicet de attributis in specie consideratis disputemus.

Prob. Illud dicitur infinitum quod a se removet omnem limitationem seu imperfectionem (441). Atqui Deus nullam habere potest limitationem seu imperfectionem. Ergo.

Prob. minor. 1° Deus est *ens a se*: porro ens a se limitari nequit: limites enim non potest ab externa aliqua causa recipere, ut ex dictis constat; nequit etiam sibi limitem imponere: cum enim *esse* non sibi tribuat ut causa, evidenter non facit ut *hoc vel illo modo* sit. Ergo.

2º Deus est *omnium rerum causa ac principium*; atqui causa eminentiori modo continere debet omnes perfectiones effectuum qui ab ipsa procedunt vel procedere possunt. Ergo cum Deus sit fons, non modò existentium, sed etiam possibilium (295, 299), liquet eum continere omnes perfectiones possibles, seu, aliis verbis, eum esse omnium entium possibilium perfectissimum. Itaque est perfectus sine limite, seu infinitus.

345. — *Cor.* Hinc sequitur Deum omnes perfectiones continere, sed modo diverso pro diversitate perfectionum. Perfectiones enim *simplices*, eujusmodi sunt, v. g., vita, libertas, etc., in Deo secundum propriam rationem seu *formaliter* continentur. Non sunt tamen in Deo secundum eam rationem quam in rebus creatis habent, sed multò perfectius, id est secundum absolutam sui rationem. *Mixtæ* verò, v. g., extensio, motus, etc., que cum defectibus sunt conjunctæ atque a subjecto, cui insunt, nobiliores perfectiones expellunt, in Deo *eminenter* et *virtualiter*, nempe non proprie, sed secundum præstantiorem rationem seu juxta modum qui nullam contineat imperfectionem, nec perfectiones nobiliores excludat. Si enim perfectiones simplices non essent in Deo formaliter, sed solum eminenter vel virtualiter, sequeretur quòd Deus esset virtualiter tantum perfectus, non autem absolute et simpliciter: quod pugnat contra thesism. Vicissim, si perfectiones mixtæ de Deo formaliter prædicarentur, sequeretur Deum non esse infinite perfectum, sed secundum quid.

De unitate.

346. — Cum autem in præsentì capite queramus quid sit Deus, agere oportet de ejus *unitate* et *simplicitate*: istæ enim perfectiones sese nobis exhibent ut nostram cognitionem de esse Dei plurimum illustrantes, atque Dei constitutivum, seu essentiam, maxime prædeterminantes, quatenus, ut dicit S. Thomas (1), indicant quid non sit Deus. Quamobrem antequam ad singula attributa Dei consideranda deveniamus, necesse est ut de hisce perfectio-

(1) 1 p., q. 2.

nibus eloquamur, quæ cæteròquin ex hæcenus dictis sponte fiunt ut corollaria.

347. — THESIS V. *Deus unicus est.*

Nota. Hæc thesis multiplici ratione, sive a priori, sive a posteriori, convinci potest. Præcipuas rationes a Patribus contra Gentiles et Gnosticos usitatas eligemus.

Prob. I. Deus est prima causa et supremus gubernator rerum; atqui 1º est ordo universalis in rebus, seu quadam reductio omnium ad unitatem (330); ergo cum multiplicitas per se non gignat unitatem, hic ordo arguit efficientis et gubernantis unitatem. 2º Si plures essent supreme cause seu Dii, aut plures eorum essent inutiles aut nullus esset infinita potentia præditus; porro utrumque repugnat: ens necessarium inutile est manifesta absurditas; Deus limitatus et imperfectus non est Deus, seu suprema causa, ens a se, improductum, sibi sufficiens, etc. Ergo. Præterea, 3º si plures essent Dii, vel in ordine rerum concesso convenirent, vel non: si primum, penderent omnes ab invicem, et exindè nullus esset independens, quod pugnat contra rationem entis necessarii; si non convenirent, impossibilis esset hic ordo.

II. Deus est infinite perfectus, ac proinde id quo majus excogitari nequit; atqui si plures essent Dii, aliquid præstantius ipsis conciperetur, nempe illud cui par et simile non esset: illud enim quod æquale et simile habet non est infinite perfectum, sed illud unice quo majus excogitari non potest. Ergo necesse est ut Deus sit unicus.

Si essent duo infinita, daretur infinite perfectum cui tamen desset infinita perfectio, quæ est in altero; itaque esset plenitudo entis in eo qui plenitudine entis caret, et exinde de utroque tota perfectionis plenitudo simul affirmaretur et negaretur.

III. Si plures essent Dii, essentia divina fieret multiplicabilis, adeoque universalis; singularitas enim, quæ plures Dii revera distinguerentur, esset necessarìò extra rationem essentia, solum non essent plures. Ergo essentia sola seu Deitas esset omnibus Diis communis, dum existentia haberetur ut aliquid singulis proprium. Atqui ex probatis

(II, 343) constat existentiam in Deo esse de ratione essentiali. Ergo.

348. — *Cor.* Ergo absurdus est Polytheismus, sicut et doctrina Gnosticorum, qui plures eones quos verè ut Deos habebant, induxerunt.

349. — *Schol.* Absurdum esse dualismum Persarum et Manicheorum, qui duas rerum insitebant causas, seu duo statuebant principia, alterum bonorum, alterum malorum, jam liquet ex dictis. At speciatim annotandum est principium illud summe malum, quod induxerunt dualistæ, pugnantibus inter se conceptibus coalescere. Etenim carere omni bonitate idem est ac orbari omni realitate (317, 319). Si dicerent Manichæi illud principium malum non importare omnimodam privationem bonitatis, sed duntaxat essentialem ad malum proclivitatem, id etiam absurdissimum esset. Nam ens *a se* existens omnibus perfectionibus nequit non instrui, ac proinde summa bonitate essentialiter præditum esse debet.

Quòd verò illa hypothesis ad mali originem explicandam sit inutilis, patet ex dixitis (324, etc.).

De simplicitate.

350. — Sicut unitas multitudini opponitur, ita simplicitas compositioni; de hac igitur perfectione, quæ veluti internum statum naturæ declarat, expedit ut in præsens eloquamur.

351. — Thesis VI. *Deus est absolute simplex.*

Prob. I. Generaliter: 1° Deus est ens perfectissimum; atqui simplicitas perfectio est, siquidem excludit compositionem, quæ per se alicui defectui sui eundam divisibilitati semper admixta est. Ergo Deus quam maximè recedit a qualibet compositione.

2° Deus est ens primum et independens; atqui compositum est suis componentibus posterius, atque causam desiderat quæ distinctas partes uniat et conjungat; compositum enim coalescit ex perfectionibus partium, ac proinde ejus perfectio est participata, ac præsupponit perfectionem hanc quam mutatur. Ergo impossibile est ut Deus sit quomodocumque compositus.

3° Si Deus esset compositus, componeretur ex partibus quæ vel essent entia necessaria, vel non essent ejusmodi entia. Atqui neutrum dici potest: non quidem *secundum*, quia quod componitur ex finitis et contingentibus nequit esse ens necessarium. Non etiam *primum*, nam 1° istæ partes tot essent Dii, sui entia necessaria; quidquid enim esset necessarium, omnem potentialitatem excludit, et est actu totum id quod esse potest; 2° unaquaque pars esset simul pars et totum: *totum*, quatenus necessaria; quippe cum necessarium nullo modo possit compleri; *pars*, quæ quia ad naturam Dei confidendam concurreret.

Præterea si quedam tantum partes essent necessariae, aliæ verò contingentes, augetur absurditas; contingens perficeret necessarium, et exinde necessarium a contingente penderet. Ergo.

Prob. II. Speciali modo, nempe per analysim, brevissimum quidem, omnium compositionis specierum.

Deus omnem compositionem, sive physicam, sive metaphysicam excludit. Ergo est omnino simplex.

Prob. antecedens quoad primam partem. Compositum physicum coalescit sive ex materia et forma, sive ex subiecto et accidente, sive ex partibus integrantibus (99, 437). Atqui Deus hunc triplicem modum compositionis respuit. Etenim:

1° Si Deus constaret ex materia et forma, exigeret causam efficientem, quæ materiam, ex se indifferentem ad unam formam potius quam ad aliam, uniat cum hac forma. Ergo in hac hypothesis, Deus non esset ens primum et a se. Præterea esset corporeus, ac proinde certis limitibus circumscriptus; insuper, saltem quoad materiam, esset ens participatum et potentiale, nam materia concipitur ut pars determinabilis, ac proinde in potentia respectu formæ.

2° Si constaret ex subiecto et accidente, esset ens participatum et imperfectum; accidens enim essentialiter adjicitur ut ejus complementum, et exinde hanc afficit essentialiter, cui aliquid deest in genere entis. Præterea essentia ad accidens se habet sicut potentia ad actum seu ad quamdam novam entitatem acquirendam. Ergo ex falso consequente patet falsum esse antecedens.

3° Deus coalescere nequit ex partibus sive integrantibus

sive *quantitativis*, ut constat ex dictis in argumentis generalioribus.

*Probat*ur 2° *pars antecedens*. Nulla in Deo admittenda est compositio metaphysica. Compositum metaphysicum est vel ex genere et differentia, vel ex potentia et actu, vel ex esse et essentia, vel denique ex natura et supposito. Porro 1° in Deo non esse compositionem ex genere et differentia, constat ex dictis (II, 340).

2° Deus non componitur ex *actu et potentia*; hujusmodi compositum, quatenus partim est in potentia, perfecti potest; ergo illud esse nequit ens perfectissimum.

3° Nulla in Deo fingi potest compositio ex *essentia et esse*, siquidem existentia est de essentia Dei (II, 343).

4° Nulla pariter est compositio ex *natura et supposito*, quia in Deo substantia concipi nequit ut realiter distincta a natura, quominus natura concipiatur ut perfectibilis, seu ut capax alicujus auctioris, quod repugnat. Ergo Deus a se removet quamlibet compositionem metaphysicam.

352. — *Cor.* Ergo falsum est illud insanium Pantheistarum signentum, quod jam superius directe confutavimus (II, 19, 22); æque falsus est error anthropomorphitarum qui Deum esse corporeum putabant, in quorum erroris suspicionem vocatus fuit Tertullianus, sed immerito, juxta probabiliorē sententiam.

353. — *Sch.* Trinitas personarum realiter distinctarum in Deo non inducit compositionem. Compositio enim est *distinctorum unio*: porro divinas personæ, quatenus in essentia uniuntur, non distinguuntur, et quatenus distinguuntur, non uniuntur, ut demonstrant Theologi in tractatu de SS. Trinitate. Ergo nulla distinctorum unio habetur, seu compositio.

ARTICULUS III.

De constitutio essentia divina.

354. — Ut constat ex dictis, ineffabilem Dei essentiam pluribus conceptibus nobis representamus, quia aliter de illa cogitare non possumus. Porro inter hæc prædicata quidditativa, seu perfectiones illas multiplices, quas in Deo concipimus, una in nostro concipiendi modo habetur ut aliarum radix, licet in re ipsa, non detur una aliis prior,

ac ceterarum fundamentum. Id tamen fit ut imperfectus noster intelligendi modus magis excolatur, atque melius exprimat quid sit Deus, ideoque sit verior.

Queritur ergo in presenti quaenam sit perfectio divina quæ haberi possit ut formale ipsis Dei constitutum, nempe tanquam quidditas (275).

355. At hic in memoriam revocandum est essentiam in creaturis tripliciter considerari posse, nimirum 1° prout est a parte rei: tum est complexus eorum quibus constituitur res aliqua individua, ac proinde quibus positus: *hæc res* sit, et eorum aliquo deficiente, non sit: est ergo ipsa res individua, demptis accidentalibus. Hæc essentia, quæ sumitur per oppositionem ad accidentia, plerumque vocatur *physica* (277) et est proprie substantia prima. Nihilominus 2° essentia physica sic distinctius concipitur. Essentia enim physice nomine, in creatis, venit complexus eorum omnium quæ sunt necessariò *communis singulis subjectis* ejusdem ordinis; est itaque essentia *abstracta* ab individuis, ac proinde præcisa ab accidentalibus et notis individuantiis, ac constituta perfectionibus essentialibus quæ sunt in individuis. Ad æquivocationem tollendam, adnotandum est hæc essentiam a quibusdam appellari *metaphysicam*, ideo quia est essentia abstracta.

Verum 3° sic pressius describi debet essentia metaphysica: In hæc essentia physica, secundo loco descripta, distinguere oportet notas quæ reliquas omnes in se aliquo modo comprehendere intelliguntur; istæ notæ, quæ habentur ut fons et principium aliarum notionum quibus constat essentia physica, atque exhibent id quod primum in re intelligitur, constituunt essentiam *metaphysicam*.

In 1° sensu, si loquamur de *essentia divina*, hæc evidenter constat cumulo omnium perfectionum quæ concipere possumus, etiam notionum personarum constitutivum.

In 2° sensu, essentiam Dei intelligimus constitutum omnibus perfectionibus absolutis, ac præcisam præcissione non objectiva sed formali (II, 254, nota), a perfectionibus relativis, quibus personæ constituntur et distinguuntur: essentia enim concipitur ut communicabilis vel communicata tribus personis.

Sed hic 3° agitur tanquammodò de *essentia metaphysica*

ultimo loco descripta. Cum enim Deum cognoscamus per multiplices conceptus, querere dumtaxat possumus quomodo ad invicem se habeant hi conceptus. Hæc igitur perfectio quæ, *juxta nostrum concipiendi modum*, alteram non supponit, et ex qua tanquam e suo principio alia pendet, dicitur *essentia Dei metaphysica*.

356. — *Quenam sit hæc proprietatis?* Hæc in re, non una est Theologorum sententia: 1° Plures Scotistæ (1) docent *infinitatem radicalem* esse formale constitutum essentia divine. Triplex enim vulgò distinguitur infinitas, nimirum *materialis, radicalis seu fundamentalis et formalis*. Infinitas materialis est complexus omnium perfectionum in Deo: infinitas formalis est carentia omnimoda limitationis (441): habetur ut modus qui omnes Dei perfectiones affleat. Denique infinitas radicalis est radix seu *exigentia* omnium plane perfectionum infinitarum.

2° Communis Thomistarum sententia, a qua tamen recesserunt Contensonius (2) et alii plurimi, statuit *actualement intellectionem* esse principium formaliter constitutum et ultimò distinctivum divinae essentia: Gonetus hanc sententiam fase propugnat. Revera gradus *intellectualitatis* in creaturis, ut declarat S. Thomas (3), est plenior expressio ipsius *esse divini*; sed id non impedit quominus in Deo prius concipiatur *esse a se* quam actualis intellectio.

3° Denique alii Thomistæ, quorum sententia prevaluit in scholis, communisque effecta est, censent gradum quo divina natura constituitur et ab alio quolibet distinguitur, inveniri in *esse a se* (aseitate), seu in ratione essendi a se et essentialiter existendi. Hanc communem et veriorum sententiam propugnabimus, quia tum in infinitate radicali, tum in intellectione actuali, una aut altera conditio ad gradum esse divini constitutum deest. Itaque:

357. — THESIS I. *Essentia Dei metaphysica consistit in aseitate.*

Prob. Essentia metaphysica, ut constat ex data des-

(1) Frassen, de Deo, tract. I. disp. I. . 3.
 (2) L. I. diss. 2, c. II, sp. I.
 (3) S. Thom., II q. 93, a. 3.

criptione, debet esse 1° id quod intelligitur tanquam *primo et per se* constituens esse rei cuius est essentia. Præterea concipitur 2° ut quiddam *distinctivum* entis a quolibet alio, et 3° ut ratio ex qua veluti *fons ab radice*, reliqua omnia quæ enti insunt, profluunt: quæ tamen 4° ipsa a nullis prioribus consequatur. Atqui hæc omnia optime competunt aseitati. Et sane 1° hæc notio nobis apparet ut id quo Deus est Deus: sicuti enim creatura primò concipitur ut ens *ab alio*, ita et Deus, ut ens a se. 2° Aseitas est prædicatum Dei distinctivum: eum discernit a creaturis, quæ necessario sunt ens ab alio. Denique 3° aseitas est fons ex quo reliquæ perfectiones immediate vel mediate fluunt, et 4° hæc perfectio suprema nullam seipsa habet priorem: ex hac enim notione sequitur necessitas habendi omnes perfectiones possibles. Ergo formale constitutum et distinctivum Dei est quòd Deus sit *ens a se*.

358. — *Cor.* Deus, non solum ut in se est, sed etiam ut a nobis concipitur, stricte loquendo definiti nequit; *ratio entis*, qua constituitur, non potest, aliqua addita differentia, determinari. Attamen, cum *ens* sit nomen analogum, adeoque Deo et creaturis commune, possumus per additionem a se illud nomen explicare ad significandum Deum solum. Unde nomen *qui est, è se*, seu nomen tetragrammaton, *Jehovah*, est Dei proprium.

359. — *Sch.* In questione *quid sit Deus*, nihil aliud querimus nisi ut conceptus confusus *entis a se* distinctior reddatur, explicatione eorum quæ in illo comprehenduntur.

360. — THESIS II. *Conceptus entis a se, qui juxta nostrum concipiendi modum, habetur ut ratio nature divine constitutiva, plane differt ab idea entis sub qua intelligimus quiddam concipimus.*

Prob. 1° Hæc idea, quæ est nota abstractissima realitatis, non comprehenditur ens *aliquid singulare, in se determinatum*; ejusmodi enim idea importat meram oppositionem ad *non esse*, seu *aliquid* sine determinatione, videlicet rationem entis indeterminatam significat. Explicatio hæc in discrimen revocari nequit quod destruat

tots ordo cognitionum. Atqui *esse divinum* est esse singulare, determinatum determinatione summa. Ergo.

Præterea 2° ratio entis indeterminata neque est esse divinum, neque esse creatum, sed abstrahit ab utroque: analogice tantum de utroque dicitur. Ergo si hæc idea entis haberetur ut idea Dei, Pantheismus admitteretur.

Denique 3° cum hæc idea determinatur ad conceptum *entis a se*, id non fit *negatione determinationis*; sed *ens simpliciter* ex sua intrinseca entis ratione per plenitudinem *absoluti esse* determinatur ad *omnimodam singularitatem*.

Qui igitur confundunt *ideam* entis universalissimi cum idea Dei, confundunt ens maxime abstractum cum maxime concreto, universalissimum cum essentialiter singulari, indeterminatum cum summe determinato.

361. — Cor. « Hæc doctrina Giobertina, et systemata aliorum recentiorum (II, 291-300) habenda sunt, quæ vel pondere suo ad Pantheismum feruntur, vel in hoc jam infelicitate jacent », ut verbis doctissimi theologi nostræ ætatis utar.

CAPUT III.

DE ATTRIBUTIS.

302. — Per attributum divinum multi theologi intelligunt id quod essentiam divinam, suis prædicatis essentialibus jam constitutam et determinatam, afficit ac perficit: unde in hac sententia non predicatur essentialiter. Attributum igitur definiunt: *Perfectio simplex, absolutè et necessariò de Deo prædicabilis per modum forme adjacentis* (1). Quatenus attributum est perfectio de Deo *absolutè* prædicabilis, distinguitur a divinis relationibus. Attributum etiam definitur perfectio *necessariò* prædicabilis, ut excludantur omnes respectus liberi seu relationes Dei ad creaturas.

Considerari ergo solent *attributa* ut perfectiones accidentes et superadditæ ad esse, dum perfectiones, quæ præ nostro concipiendi modo habentur ut expressiones *ipsius esse*, proprietates (*absolutæ*) sæpenumero appellantur.

(1) Tournely, de Deo, c. IV.

Tamen hic a controversiis Theologorum dijudicandis circa questionem an attributa sint *de essentia* (1), abstinemus. Itaque hic noster conspectus est pure methodicus.

363. — Verum ad rei majorem perspicuitatem, notandum est attributum trifarium usurpari: 1° *latissime*, quatenus importat quodcumque predicatum Deo tributum: 2° *strictibus*, pro omni perfectione Deo intrinseca et objective convenienti; ita omnes modi divine Essentia attributa dici possunt: 3° *strictissime* usurpatur pro perfectione simpliciter, quam in creaturis conspicientes, Deo tribuimus, ut perfectientem essentiam divinam jam adæquate constitutam in ratione essentia divina.

In præsentem agemus 1° de attributis in communi: et quidem attributum hic late sumitur, nempe pro qualibet perfectione divina, sive hæc dicatur proprietas, sive sit attributum strictè sumptum, excepta tamen perfectione quæ essentia vocatur (II, 355). In 2° articulo disputabimus de attributis in specie, non tamen de omnibus, sed de iis quæ peculiarem aliquam difficultatem habent.

ARTICULUS I.

De attributis in communi.

In hoc articulo agemus 1° de fundamento multiplicitatis attributorum; 2° de eorumdem identitate et distinctione; 3° de divisione attributorum.

I. Fundamentum multiplicitatis attributorum in nostra ratione cognoscendi Deum.

364. — Ex dictis sive in primo capite presentis tractationis, sive in Psychologia circa originem nostrarum idearum, constat nonnisi ideis ex creatorarum consideratione desumptis, nos quadamtenus assequi *quid sit* Deus. Ex perfectionibus *analogi secundarii* (271), assurgimus ad perfectiones analogi *principis*.

Deus est absolute simplex, actus purissimus (nihil habens potentialitatis), infinite perfectus, et exinde in ipso nulla

(1) Suarez, de Deo, l. I, c. XI.

divisio, nulla realis multiplicitas; qua de causa omnes distinctiones aut diversæ perfectiones, quas in Deo concipimus, nihil aliud sunt quam diversi illi aspectus, quos mens nostra, infinitam hanc ac unicam essentiam inadequate inspicens, in ipsa deprehendit. Quodlibet ergo attributum est inadæquatus conceptus, quem nobis cūdimus essentia infinita et indivisibilis.

Ideoque multiplicitas hæc attributorum, quas in Deo concipimus, tum ex arguitivo nostro modo cognoscendi Deum, tum simul ex ipsa natura objecti cognitæ ex una parte et subjecti cognoscendis indole ex altera, est nobis Deum cognoscendis omnino necessaria.

^{1º} Objectum enim est infinitum, ideoque infinito supereminet nostram capacitatem cognoscendi. Imbecillitas virtutis cognitive subjecti est talis ut Deum distincte cognoscere non valeamus, nisi cognitione multiplici que objectum attingat veluti per partes. Sicut, v. g., ingens spatium oculus non nisi per partes lustrare quit, sic mens humana, si ita loqui fas est, non nisi per multiplices conceptus quid sit Deus quadamtenus cognoscere potest. Indè multiplicitas conceptuum necessario dimanat ex infinita disparitate objecti cognitæ et subjecti cognoscendis, quidquid sit cæterorum de modo quo Deum cognoscimus.

^{2º} Cùm nostra Dei cognitio sit arguitiva et exordium ducat a multiplicibus creaturarum perfectionibus, quas affirmando vel negando Deo tribuimus, sit necessariò ut in Deo plures distinguamus perfectiones: fundamentum ergo hujus diversitatis est Deo extrinsecum. At fundamentum ipsius distinctionis duplici veluti elemento constat: primum est ipsa infinita Dei perfectio, quæ licet una sit in se, pluribus tamen æquivalet perfectionibus: et illud fundamentum distinctionis est Deo intrinsecum; alterum elementum est imperfectio nostri intellectus et modus quo cognoscit: et illud est Deo extrinsecum.

365. — Hæc multiplicatio perfectionum, quas distinguimus, est nobis necessaria, non modo ut distinctionem de Deo conceptum habeamus, verum etiam ad prævidendas innumerabiles absurditates quæ scaturirent si voces et conceptus, quibus significatur una perfectio, pro alteris promiscue usurparentur. V. g., actus diligendi virtutem et actus quo odio habet vitium, in Deo sunt unum quid et idem; verumtamen dicere non possumus: Deus amat virtutem et vitium; Deus odit virtutem et vitium, etc.

Itaque distinctio attributorum est absolute necessaria, sive ut non obvolvamus in omnimoda confusione dum querimus quid sit Deus, sive ut in manifestas absurditates

non impingamus, quando de Deo eloquimur. Hæc distinctio simplicitati Dei non officit, nam multiplicatio hæc nostrorum conceptum in re, cui representanda efformantur, nec diversitatem, nec multiplicitem importat (II, 331), ut actutum videbimus.

II. De divinarum perfectionum identitate et distinctione.

366. — I. *De identitate et distinctione attributorum ab essentia.* Deus est physico et metaphysice simplex (II, 251); quocirca impossibile est ut attributa habeantur tanquam realitates diversæ ab ipsa essentia, quibus hæc periceretur et completeretur.

Circa distinctionem attributorum ab essentia, plures exorti sunt pessimi errores oppositi, ab eo qui recte sentire velit, æque vitandi: 1º Gilbertus Porretanus Pietaviensis Episcopus, censuit inter essentiam et attributa realem intercedere distinctionem. 2º Euumiani in oppositam prorsus sententiam ierunt: nullam omnino distinctionem admiserunt. Putabant enim attributa esse solam nominum diversitatem et varietatem, nulloque prorsus modo, ne cogitatione quidem, ab essentia discrepare; inde rejiciebant etiam distinctionem rationis ratiocinata.

Primus error in Concilio Remensi ab Ecclesia damnatus fuit, quippe qui simplicitatem Dei prorsus negat. Altera insania dogmatibus fidei catholice non minus reluctatur (1).

At inter diversas scholas theologorum et philosophorum reperitur etiam quedam opinionum discrepantia circa naturam distinctionis inter attributa et essentiam. 1º Nominales non secus ac Euumiani, rejecta distinctione etiam rationis, diversa duntaxat admittunt nomina que eandem rem sub eadem intrinseca ratione significarent. Differunt ab Euumianis quia id affirmant de attributis absolutis tantum, non autem de personis respectu essentia. 2º Scotistæ distinctionem formalem ex natura rei (389) admittunt inter essentiam et attributa tum absoluta, tum relativa. 3º S. Thomas et alii communiter theologi dis-

(4) Vide Petav., de Deo, l. 1, c. VIII.

tionem rationis ratiocinatæ (391, I) inter essentiam et attributa agnoscunt.

367. — THESIS I. *Inter essentiam et attributa nulla intercedit distinctio realis.*

Prob. I. Idipsum jam plane constat ex antea dictis de Dei simplicitate (II, 351).

Prob. II. Si distinctio realis inter essentiam et attributa intercederet, sequeretur essentiam cum attributis esse quid perfectius secundum entitatem quam essentia sola: essentia enim adjicerentur istæ realitates quæ dicuntur attributa. Atqui hoc falsissimum est, quippe quam essentia in hac hypothesis non esset ens infinitum, utpote capax recipiendi nova incrementa realia. Ergo.

368. — THESIS II. *Attributa ab essentia divina non sola nominum varietate distinguuntur.*

Nota. Eunomiani distinctionem etiam *xxx' ἐκ τῶν* rejiciebant, non modò inter attributa absoluta et essentiam, verum etiam inter eandem et attributa relativa: Paternitatem, Filiationem, etc. Thesis impugnat etiam Nominiales.

Prob. I. Ex antea explicatis de necessitate distinctionum in Deo (II, 364, 365) patescit attributa non esse diversa nomina significantia eandem rem et sub eadem prorsus ratione; diversitas enim non est tantum in vocibus, sed etiam in conceptibus per voces significatis. Ergo.

II. Pressus: Illa invicem distinguuntur quibus contradictoria recte tribui possunt; atqui de essentia et attributis contradictoria verificari possunt: v. g., essentia non generat nec generatur, intellectus generat; intellectus non spirat, voluntas spirat; intellectus cognoscit, voluntas non cognoscit (II, 365), etc. Ergo nisi contradictoria sint simul vera, necesse est ut sit distinctio inter conceptum essentia et conceptum attributorum.

369. — THESIS III. *Inter attributa divina et essentiam divinam admitti nequit distinctio formalis scotistica (389).*

Nota. Hæc doctrina Scoti, non directe et positive, sed ex mente Conciliorum Remensis contra Gilbertum Porre-

tanum, Lateranensis IV, can. 2, contra abbatem Joachim, et Florentini sub Eugenio IV, sess. 18, rejecta videntur; declarationibus sane horum conciliorum statuentium nullam intercedere realem et actualem, æque mentis operationem, distinctionem, nonnisi laboriose ejusmodi distinctio accommodatur.

Prob. Deus est ens perfectissimum et simplicissimum; atqui 1° nostro concipiendi modo, Deus ens perfectissimum non foret si maxima, quæ excogitari possit, identitate sibi attributa omnia non identificaret: perfectius enim videretur ens in cujus essentiali conceptu omnes perfectiones includerentur, quodque proinde a se removeret distinctionem hæc formalem et realem. Ergo...

2° Ens, quod distinctionem omnem realem et formalem ante mentis operationem excluderet, esset simplex in superiori simplicitatis gradu quam ens quod hæc distinctionem admitteret. Atqui Deus est ens simplicissimum, ac proinde in summo simplicitatis gradu. Ergo... (1).

370. — *Corollarium.* Ex dictis liquet distinctionem rationis ratiocinatæ (391), aut, si vis, distinctionem virtualem (II, 388, 391) dari inter attributa tum absoluta tum relativa comparata ad essentiam. Hæc enim distinctio non est realis aut formalis actualis ex natura rei, neque mera nominum diversitas, seu distinctio rationis ratiocinantis, sed distinctio secundum conceptum, *xxx' ἐκ τῶν*.

371. — *Scholium.* Hujus distinctionis duplex est fundamentum: unum ex parte Dei; alterum ex parte nostri. Primum est infinita Dei perfectio, alterum tenuis capacitas mentis humana, quæ uno et simplici conceptu omnes Dei perfectiones percipere non valet (II, 393).

III. De distinctione attributorum ab invicem.

372. — Hic non agitur de attributis Dei *relativis*, quæ attingunt personas, seu de relationibus reibus divinis, quæ inter se realiter distinguuntur: de hisce relationibus agunt Theologi in tractatu de sanctissima Trinitate. Agitur taque de attributis absolutis.

(1) Tournely, de Deo, q. 3, a. 2.